

MÁRJÁNOVICS DIÁNA

Haldimann-network

Eva Haldimann irodalmi kapcsolati hálója és a Mészöly-recepció

A fordítás és recepció témájához kapcsolódó írásomban filológiai kérdéseket fogok firtatni; a következőkben két főszereplőnk lesz: egyikük a magyar származású, a második világháború után Svájcba emigrált irodalomkritikus, fordító, Eva Haldimann, aki élete végéig Genfben tevékenykedett, másikuk pedig Mészöly Miklós, aki rendkívül sokat köszönhetett Haldimann fordítói és kultúráközvetítói munkájának.

Eva Haldimann számos Mészöly-mű fordítója, ő dolgozott többek között *A jelentés öt egérről* (MÉSZÖLY 1966: 12–13), a *Sutting ezredes tündöklése* (MÉSZÖLY 1988: 67), a *Bunker* (MÉSZÖLY 1965), *Az ablakmosó* (MÉSZÖLY 1970), *Az állatforgalminál* (MÉSZÖLY 1967: 18) és a *Levél a völgyből* (MÉSZÖLY 1968: 160–168) német fordításán; s általánosságban is elmondható, hogy Haldimann (aki csupán pár évvel ezelőtt hunyt el)¹ fontos szerepet játszott a magyar irodalom nyugat-európai megismertetésében és képviseletében. Fordítóként és a *Neue Zürcher Zeitung* – főként kortárs magyar irodalommal foglalkozó – kritikusaként számos magyar szerzőt segített a korabeli magyar kultúrpolitika szűkös kereteinek elhagyásában. Ingrid Krüger Haldimannról szóló rövid életrajza szerint² a Svájcban élő kritikus több mint három évtizeden keresztül, csaknem az egész újabb kori magyar irodalmat mintegy alakulásában mutatta be a *Neue Zürcher Zeitung* olvasóinak; recenziói tájékozási pontot jelentettek nemcsak a német kritikában, hanem a magyar művek európai befo gadásában is. Haldimann 1962 és 1994 között pontosan négyszáz cikket, recenziót és tanulmányt írt. Ezenkívül pedig rendszeresen közölt prózai műfordításokat német nyelvű magyar antológiákban. Lektorai tevékenysége szintén nagyhatású: nagy német kiadók külső lektoraként dolgozott, számos magyar mű kiadása az ő pontos műleíró tevékenységének

volt köszönhető. Haldimann fordította, illetve kritikáival közvetítette többek között Örkény István, Ottlik Géza, Konrád György, Nádas Péter, Spiró György, Esterházy Péter, Mándy Iván, Déry Tibor, Németh László, Szabó Magda vagy Kertész Imre műveit.

A svájci kritikus az 1960-as évek elejétől számtalan csatornán keresztül tájékozódott a magyar irodalom fejleményeiről, és intenzív kapcsolatot ápolt a Magyarországon élő szerzőkkel. 2010-ben kötetbe rendezve is megjelentek Szabó Magda és Kertész Imre Haldimannak címzett levelei – *Drága Kumacs!* (SZABÓ 2010) és *Haldimann-levelek* (KERTÉSZ 2010) címmel. Utóbbi kötet jól dokumentálja, hogy milyen jelentős mértékben határozta meg a Kertész-recepció alakulását. Haldimann volt például az a recenzens, aki 1977-ben az elsők között írt a *Sorstalanság* jelentőségét és egyedülállóságát hangsúlyozó kritikusi véleményt (HALDIMANN 1977). Kertész a levélváltások alkalmával a következőképpen nyilatkozott Haldimann áttörést hozó kritikájáról: „A *Sorstalansággal* valóban nem foglalkoztak a folyóiratok. Ennek – a »gewisse Unsicherheit«-en³ [némi bizonytalanságon] kívül – valószínűleg az itteni irodalmi beltenyészet az oka. Még nem készült el a skatulya, amibe idővel majd belegyömöszölnék. De a napilapok foglalkoztak vele, noha olyan okos, lényeglátó beszámoló, mint a Magáé, természetesen nem látott napvilágot” (KERTÉSZ 2010: 8) – írja a szerző két évvel a *Sorstalanság* publikálása után, 1977 júniusában. Kertész Imre másik jelentős fordítója, Ilma Rakusa 2019-ben értékelte Eva Haldimann munkásságát: a *Neue Zürcher Zeitung* szeptember 18-ai lapszámában megjelent cikkében Rakusa hangsúlyozta, hogy a Svájcban élő kritikus döntő szerepet játszott Kertész műveinek felfedezésében, és arról is beszámolt, hogy a kritikáiban pontos és időtálló értékeléseket adó Haldimann ugyan rendkívül kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkezett, önmaga rendszerint mégis (szerényen) a háttérben maradt.⁴

Haldimann ismertségének és megbecsültségének – a személyes attitűdön túl – a szakmai státusz sem kedvezhetett, amennyiben fordítóként, kritikusként, lektorként mindvégig a nyilvánosságtól távol, egyfajta háttérmunkási szerepkörben tevékenykedett. Mindez együttesen eredményezhette, hogy munkásságáról és a magyar irodalom nyugat-európai közvetítésében betöltött szerepéről ma kevés szó esik – kedvező fejle-

mény azonban, hogy Haldimann hagyatékából nemrég újabb jelentős dokumentumok kerültek elő, melyek láttatni engedik tevékenységének jelentőségét. 2021 júniusában Kelemen Pállal elkezdtük a Petőfi Irodalmi Múzeum Mészöly-hagyatékában található német nyelvű levelezés feldolgozását:⁵ a kéziratári palliumokban egyebek mellett a Hanser Kiadóval, az Osztrák Irodalmi Társasággal, a *Literatur und Kritik* folyóirattal és számos fordítóval váltott leveleket találtunk – köztük a Haldimann-mappát, melynek tartalma meglátásom szerint azonos azzal a dokumentumgyűjteménnyel, amelyről Haldimann 2002-ben egy Kertész Imrének címzett levélben a következőképpen írt: „Mészöly [Polcz] Alaine megkért, küldjem el Miklós leveleit, nagyon sok van, sikerült megtalálni és elküldeni őket a Mészöly-archívumnak, nem volt könnyű megválni tőlük.”⁶ A levélben említett Mészöly-archívum anyagát két intézmény őrzi: a szekszárdi Irodalom Háza – Mészöly Miklós Emlékház és a Petőfi Irodalmi Múzeum; az irodalomtörténeti relevanciával bíró dokumentumok nagyobb része a PIM-ben található, s az író özvegye Mészöly leveleit is itt helyezte el. Számos forrás tanúskodik arról, hogy a Mészöly–Polcz házaspár kapcsolati hálója rendkívül kiterjedt volt⁷ – ezt a kéziratári levelek csak megerősítik. A Mészöly leveleinek címzettjeit jegyző névsor terjedelmes, a lista tételei között megtaláljuk többek között Esterházy Pétert, Hamvas Bélát, Göncz Árpádot, Csurka Istvánt, Huszárik Zoltánt, Kenedi Jánost, Jókai Annát, Danilo Kišt, Mécs Imrét, Tandori Dezsőt vagy Bereményi Gézát.

A szerzői hagyatékkal foglalkozó filológiai kutatásoknak köszönhetően már a kétezres évek elejétől több kiadvány is megjelent, amelyek Mészöly leveleit közölték. Ilyen például a Tüskés Tiborral folytatott levélváltást magába foglaló kötet (TÜSKÉS 2005), vagy a Szederkényi Ervinnel (NAGY 2004), a Polcz Alaine-nel, újabban Nemes Nagy Ágnessel és Lengyel Balázssal (HERNÁDI–URBANIK 2021) váltott leveleket közreadó kiadványok. Mészöly külföldi címzettekkel (fordítókkal, ügynökségekkel, írókkal és kiadókkal) váltott magyar, német és francia nyelvű leveleit azonban korábban nem vizsgálta a recepció – ezért is lappangott két évtizeden keresztül a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában a Haldimann-mappa. A palliumban nemcsak a Mészölynek címzett levelek,

hanem a Haldimann genfi címére érkező írások is megtalálhatók, így módunkban áll rekonstruálni az évtizedeken keresztül tartó levélváltás történetét.

Az első levelek a hatvanas évek közepére datálhatók. Eva Haldimann 1964-ben Németh Lászlón keresztül ismerte meg Mészölyt, akinek munkássága nemcsak felkeltette az érdeklődését, hanem szívügyévé is vált Mészöly megismertetése a német közönséggel.⁸ Az első találkozásról, illetve Mészöly, Németh László és Szabó Magda műveihez fűződő viszonyáról Haldimann a következőképpen szolt a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémián 1992-ben elhangzott székfoglaló beszédében: „A Németh család ismertette meg Mészöly Miklóssal [...], s az ő révükön ébredtem rá lassanként, hogy a magyar irodalom él, küzd, és csak kifelé alusza csipkerózsika-álmát. Így alakult ki az az életforma majd harminc éven keresztül, hogy nem Magyarországon ugyan, de mégis a magyar irodalom reális légkörében élhettem, felfedezhettem a magam számára ennek az irodalomnak a szépségeit, erejét, harcát, fontosságát ebben a negyven nehéz évben, az ólombúra alatt. Cikkeimmel csak közvetíteni akartam, próbálgattam, igen szerény eszközeimmel egy kicsit megemelni ezt az ólombúrát, egy kicsiny ablakot nyitni, melyen keresztül a nyugati világ megláthatja, milyen írók vívnak itt harcot a fulladás ellen, ki-ki a maga módján. Ne írják vízre a nevüket, legyen valahol valami feljegyezve Európa tudatában, pillanatfelvételekben, in statu nascendi [a születés pillanatában] rögzítve, valahol, Magyarországon kívül” (HALDIMANN 1992).

Az ólombúra alatt töltött negyven év, mialatt Haldimann tevékenysége – az erős hivatástudatról tanúskodó sorok szerint – tehát egyfajta szelepként funkcionált, a szovjet hatalomátvételtől a rendszerváltásig tartó időszakot jelöli. Mészöly, akinek írásművészete az 1960-as években kezdett beérni, már pályája hosszan elnyúló első szakaszában cenzurális szabályozásokba ütközött. A pályáiv több szakaszon is megtörni kényszerült, melynek egyik okozója a háború volt, a kényszerű katonai szolgálata, a másik pedig, hogy a szellemi elzárkózás évtizedeiben, amikor a kultúrpolitika a szocialista realizmust tekintette először kötelező, később irányadó mintának, akkor a – kortárs megszólalásmódot tekintve – sub-

verzív Mészöly-mű hosszú éveken keresztül az irodalmi színtér szélére szorult. Ständeisky Éva *Az írók és a hatalom* című kötetében árnyaltan írta le, hogy az 1956 és 1963 közötti időszakban egyes szerzők, például Eörsi István, Zelk Zoltán vagy Déry Tibor mennyire eltérő módon reagáltak – akár egy életművön belül is – a cenzurális szabályozásokra. Ständeisky szerint „van, aki fittyet hány a hivatalosok dörgedelmeire, más megpróbálja kijátszani ellenőreit, vannak, akik elkedvetlenednek, összetörnek. A többség azonban harcol: megkeresi és többnyire megtalálja azt a párfogót, aki segíti érvényesülését” (STANDEISKY 1996: 451). Mészöly volt azon szerzők egyike – tehetjük hozzá Ständeisky gondolatmenetéhez –, akik a szilencium éveiben minimális engedményeket sem tettek; életművének értékelésekor a megalkuvást nem tűrő attitűdöt több pályatárs és irodalomtörténész hangsúlyozta. Mészöly az erős represszió időszakában többnyire alkalmi megbízásokból élt, gyakran álnéven közölte munkáit, rádiójátékokat, színházi adaptációkat írt, meséken dolgozott, statisztaként számos filmben is feltűnt; s már a negyvenes éveiben járt, amikor sikerült megtörni a szilenciumot.⁹ A szerző részéről a cenzúra kijátszásának egyik hatékony módja a külföldi érvényesülés volt, az 1960-as évek második felétől az életpálya kedvező irányt vett, és ezzel együtt a művek a határokon túl is visszhangra találtak.

A szakirodalom kevésbé jegyzi a külföldi jelenlétet, pedig Mészöly az 1960-as évek végétől számos országban megfordult – többek között Ausztriában, Németországban, Hollandiában, Jugoszláviában, Csehországban, Svájcban, később Franciaországba és az USA-ba is elutazott –, többnyire kifejezetten azzal a céllal, hogy kapcsolatokat építsen ki, és műveinek kiadót szerezzen. Az 1960-as évek végén, 1970-es évek elején műveiből már több fordítás is készült, ilyen például *Az atléta halála* cseh, dán, német, lengyel vagy a *Saulus* német, lengyel és francia változata.¹⁰ A kéziratárban található levelek pedig arra engednek következtetni, hogy Mészöly tudatosan építette és kitartóan fejlesztette a külföldi kapcsolathálózatát.

A következőkben citált küldemények tehát megdönteni látszanak azt a recepcióban megcsontosodott vélekedést, miszerint Mészölyt nem érdekelte műveinek külföldi kiadása. Egy 1969 áprilisában elküldött levél

jól mutatja, hogy a szerző nemcsak részletesen tudósított a külföldi recepció fejleményeiről, az aktuális fordításokról, hanem Haldimann közbenjárását is kérte – például a Magyarországon évekig indexre tett *Bunker* című színdarab megismertetésében.

„A *Saulusról* nagyon jó a visszhang, két hete kaptam levelet Anna Marie de Beckertől, hogy leadta a fordítást, meg fogja küldeni, s reméli, írok róla.¹¹ [...] Gratulálok a többi fordításhoz, s remélem, a szerződések előnyösebbek... Szorítom az ujjam az angol kiadás érdekében, nagy frontáttörés volna. [...] Most kaptam levelet az amerikai Frederich Willttől. Köszöni, hogy elolvashatta a *Bunkert*, mely nagyon tetszett neki. »An exceptional mixture of comedy and a treacherous atmosphere«. Sajnos túl hosszú, hogy lapjában leközzölje. Kicsit mafla, hiszen én nem azért adtam neki, hanem hogy talán mutassa meg színházi közegeknek...»¹²

A kéziratárban több hasonló küldemény is megtalálható, amely Eva Haldimann elhivatott kultúraközvetítői tevékenységét bizonyítja. Ilyenek az 1966 őszén váltott levelek, amelyek központi témája a Bécsben megrendezett *Irodalom: hagyomány és forradalom* című írótalálkozó, ahova Pilinszky János és Örkény István mellett Mészölyt is meghívták. A szerző vízumkérelmét első körben elutasították a hivatalos szervek, ezért Haldimann – a magyar szabályozások kijátszásának szándékával – saját fordításban elküldte a *Neue Zürcher Zeitung*nak Mészöly beszédét.¹³ A következő levél, melynek címzettje a svájci folyóirat szerkesztője, egyértelművé teszi, hogy Haldimann a magyar kormány tiltására adott reakcióként szeretné közzétenni a szöveget: „Mészöly Miklóst meghívta az Osztrák Irodalmi Társaság, hogy mondjon beszédet 1966. október 22–24-én az *Irodalom: hagyomány és forradalom* című kerekasztal-beszélgetésen. Ezt a beszédet nem tarthatta meg, mert a magyar kormány megtagadta tőle a kiutazást. Mellékelem most ezt a beszédet a két recenzio mellé, talán le tudja hozni a lapban, ha mégsem, örülnék, ha viszszakaphatnám a kéziratot” (KELEMEN–MÁRJÁNOVICS 2021: 111).

Egy 1966 decemberére keltezett küldeményből még inkább kitűnik, hogy Haldimann a vasfüggönyön túl milyen eszközökkel igyekezett tenni a művek elismertségéért. „Az *Atléta* újabb recenziojában kicsit »beolvastam« illetékes helyre, remélem, ezzel nem ártottam.¹⁴ [...] Volt egy

érdekes utójátéka ennek, mivel célzok benne a Béládi ismertetésére, a Hanser írt (Peter Dempe, ismeri?), ha megvolna ez a kritika, szeretné lefotokopíroztatni. A Maga jóvoltából megvolt, beküldtem s pár nap múlva kedves köszönet kíséretében vissza is kaptam”¹⁵

A levelek alapján tehát pontosan láthatjuk, hogy Haldimann milyen lépésekkel ösztönözte a német nyelvű recepciót, és hogyan igyekezett ellensúlyként hatni – azaz emelgetni azt a bizonyos ólombúrát. A Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában található, fentiekhez hasonló szöveganyag feltárásának és feldolgozásának célja – Mészöly német recepciójának feltérképezésén túl – Eva Haldimann munkásságának láthatóvá tétele volna. Az írói életművek recepcióját tekintve ugyanis általános jelenség, hogy csak a reprezentáns alakok háttérmunkája válik jól kivehetővé, a nem kevésbé meghatározó kritikusok, lektorok ugyanakkor az esetek többségében takarásban maradnak. Bízom benne, hogy a Haldimann–Mészöly-levelezés vizsgálata nemcsak a szerzőhöz kötődő irodalmi kapcsolati háló felrajzolását és a korabeli külföldi recepció megismerését segítheti, hanem a marginalizált szereplők munkájának áttértékelését is ösztönözni fogja.

IRODALOM

HALDIMANN, Eva 1966. Zu einem Roman von Miklós Mészöly, 1966. 11. 28. In Eva Haldimann 1997. Momentaufnahmen aus dreißig Jahren ungarischer Literatur. Corvina, Budapest, 16–19.

HALDIMANN, Eva 1977. Nicht jüdisches Schicksal – ungarische Geschichte. Der Prozeß von Tiszaeszlár. Wieder den Determinismus. In Eva Haldimann 1997. Momentaufnahmen aus dreißig Jahren ungarischer Literatur. Corvina, Budapest, 77–78.

HALDIMANN, Eva 1992. Az élő magyar irodalomról, székfoglaló beszéd, október 2. URL: https://mta.hu/data/dokumentumok/szima/szekfoglalok/Haldimann_Eva.pdf (letöltés ideje: 2022. 10. 28.)

HERNÁDI Mária–URBANIK Tímea (sajtó alá rendezte) 2021. *Szorongatott idill*. Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Polcz Alaine, Mészöly Miklós levelezése. Jelenkor, Budapest.

KÁROLYI Csaba 2010. „Sosem felejtem el”. *Élet és Irodalom*, március 19. URL: <https://www.es.hu/cikk/2010-03-21/karolyi-csaba/8222sosem-felejtem-el8221.html> (letöltés ideje: 2022. 11. 02.)

KELEMEN Pál–MÁRJÁNOVICS Diána 2021. Haldimann & Co.: Mészöly Miklós és az 1967-es bécsi írótalálkozó. *Műút*, 12., 104–115.

KERTÉSZ Imre 2010. *Haldimann-levelek*. Szerk. Morcsányi Géza, ford. Kurdi Imre. Magvető, Budapest.

KISS Noémi 2019. „A szabadulást itt összeomlásként élik át”. Eva Haldimann halálára. *Litera*. URL: <https://litera.hu/irodalom/publicisztika/kiss-noemi-a-szabadulast-itt-oszseomlas-kent-elik-at.html> (letöltés ideje: 2022. 10. 21.)

MÉSZÖLY Miklós 1965. *Bunker*. Drama mit drei Unterbrechungen. Ford. Eva Haldimann. Bloch, Berlin.

MÉSZÖLY Miklós 1966. Bericht über fünf Mäuse. Ford. Eva Haldimann. *Neue Zürcher Zeitung*, 1., 12–13.

MÉSZÖLY Miklós 1967. Nach der Gefangenschaft. Ford. Eva Haldimann. *Neue Zürcher Zeitung*, 11., 18.

MÉSZÖLY Miklós 1968. Brief aus dem Tal. Ford. Eva Haldimann. *Akzente*, 2., 160–168.

MÉSZÖLY Miklós 1970. *Der Fensterputzer*. Ford. Eva Haldimann. Bloch, Berlin.

MÉSZÖLY Miklós 1988. Der Glanz des Obersten Sutting. Ford. Eva Haldimann. *Neue Zürcher Zeitung*, 8., 67.

MÉSZÖLY Miklós–POLCZ Alaine 2018. *A bilincs a szabadság legyen. Mészöly Miklós és Polcz Alaine 1948–1997. Jelenkor, Budapest*.

NAGY Boglárka (sajtó alá rendezte) 2004. *Séta, évgyűrűkkel. Mészöly Miklós és Szederkényi Ervin levelezése. Jelenkor, Pécs*.

RAKUSA, Ilma 2019. „Eine eminente Vermittlerin ungarischen Schaffens – zum Tod der NZZ-Literaturkritikerin Eva Haldimann”. *Neue Zürcher Zeitung*. URL: <https://www.nzz.ch/feuilleton/eva-haldimann-eine-eminente-vermittlerin-ungarischer-literatur-ld.1509476> (letöltés ideje: 2022. 11. 10.)

STANDEISKY Éva 1996. *Az írók és a hatalom 1956–1963*. 1956-os Intézet, Budapest.

SZABÓ Magda 2010. *Drága Kumacs! Levelek Haldimann Évának*. Közread. Eva Haldimann. Európa, Budapest.

SZOLLÁTH Dávid 2021. *Mészöly Miklós*. Jelenkor, Budapest.

TÜSKÉS Tibor (sajtó alá rendezte) 2005. *Volt idő*. Mészöly Miklós és Tüskés Tibor levelezése. Pro Pannonia, Pécs.

JEGYZETEK

¹ 2019-ben azon kevesek között, akik Magyarországon megemlékeztek Eva Haldimannról, Kiss Noémi közölt informatív írást a kritikus, műfordító személyiségéről (KISS 2019).

² L. Ingrid Krüger jegyzetét (KERTÉSZ 2010: 141).

³ Kertész itt Haldimann 1977-es kritikájának magyar recepcióra vonatkozó megjegyzésére utal: „Zwar wurden die hier angeführten Romane in der Presse größtenteils rezensiert, doch befaßte sich die Kritik mit ihnen nicht ihrer Bedeutung entsprechend. Die Zurückhaltung weist auf eine gewisse Unsicherheit hin” (HALDIMANN 1977: 78). Haldimann e pár sorral jelezte, hogy bár a cikkében recenzeált kötetek többségét (közöttük a *Sorsstalanság*) a magyar sajtó áttekintette, mégsem kapták meg a megérdemelt kritikai figyelmet.

⁴ „Eva Haldimann war effizient, dabei aber höchst bescheiden; sie hielt sich – obwohl mit den besten ungarischen Schriftstellern befreundet – dezent im Hintergrund” (RAKUSA 2019).

⁵ A kéziratári kutatás apropója Mészöly Miklós osztrák, német, svájci címzettekkel folytatott levelezésének sajtó alá rendezése. Az eddig feltárt kéziratok közül a *Műút* 2021. decemberi lapszámában mutatványként adtunk közre egy válogatást, amely Mészöly és Haldimann kapcsolatának első éveire koncentrált (I. KELEMEN–MÁRJÁNOVICS 2021: 104–115).

⁶ Eva Haldimann Kertész Imrének, Genf, 2002. november 26. (Kertész 2010: 134). A Mészöly-pakkról szóló sorok 2010-ben már a kötetet recenzeáló Károlyi Csabának is feltűntek: „[Haldimann] említi, hogy Mészöly Miklós leveleit is megőrizte, majd elküldte a Mészöly-archívumnak, milyen jó lenne szintén kiadni” (KÁROLYI 2010).

⁷ Elsődleges forrásként I. MÉSZÖLY–POLCZ 2018.

⁸ L. Kelemen Pál előszavát (KELEMEN–MÁRJÁNOVICS 2021: 104).

⁹ A fordulatot *Az atléta halála* című regény hozta el; ismeretes, hogy a kötet először franciául jelent meg, a külföldi publikálás pedig siettetten és kikényszerítetten 1966-ban a magyarországi kiadását.

¹⁰ Szolláth Dávid monográfiájának függeléke rendkívül körültekintően gyűjt egybe korábban sehol sem jegyzett, vagy téves adatok alapján ismert fordításokat is (I. SZOLLÁTH 2021).

¹¹ A *Saulus* németül a következő évben jelent meg a Hanser Kiadónál.

¹² Eva Haldimann Mészöly Miklósnak, Petőfi Irodalmi Múzeum, Mészöly-hagyaték, naplószám: 2010/27.

¹³ L. még KELEMEN–MÁRJÁNOVICS 2021: 104–115.

¹⁴ Haldimann itt arra a recenzióra utal, amelyben *Az atléta halála* kiadását nehezítő magyarországi intézkedésekről és a kötetet elítélő hivatalos kritikákról írt. Recenziójában a recepciót tekintve egyetlen szöveget emel ki: Béládi Miklós „szép és becsületes írás[át]” (I. HALDIMANN 1966: 16–19).

¹⁵ Eva Haldimann Mészöly Miklósnak, Petőfi Irodalmi Múzeum, Mészöly-hagyaték, naplószám: 2010/27.